

اما پس از مدتی، خود، کارگاه‌های قالی‌بافی در مشهد و اطراف آن راه‌اندازی کرد. عبدالمحمد هم بافنده بود و هم بر تولید کارگاه‌ها نظارت مستقیم داشت (آذریاد، ۴۳۹). کارگاه‌های عمواغلی بیشتر در روستاهای محمودآباد، طرهبه، شاندیز، بیلاقات مشهد و درخش بود. عمواغلی تبحر زیادی در تهیه نقشه‌های منحصر به فرد داشت. از جمله ابتکارات وی، بافت قالی‌های نرم و لطیف و سبک بود. در زمینه رنگرزی و استفاده دقیق از رنگ‌های سنتی کمتر کسی هم‌پایه او بود. یکی از رموز موفقیتش هماهنگی و توازن نقش، رنگ و کاربرد به موقع آنها بود. مواد رنگرزی استاد معمولاً فرمزدانه، نیل، برگ مو، پوست گردو، اسپرک، روناس، بقم و... بود که بنا به مقدار خامه مورد نیاز، میزان نخ مطلوب را تهیه و رنگ می‌نمود تا در حین بافت با کمبود مواجه نگردد و باعث دو رنگی یا رگه‌دار شدن نشود (یوسفی، همان‌جا). تخصص عمواغلی بیشتر تهیه فرش‌هایی در اندازه یک‌صد مقمات (هرمقات ۱۲۰۰۰ گره) بود. در این راستا از حیث ریزبافی و ظرافت و قطع قالی و رنگ‌های سنتی کمتر کسی را هم‌طرز وی سراغ داریم (آذریاد، همان). رج‌شمار قالی‌های عمواغلی بین ۴۰ تا ۱۵۰ رج متغیّر بود و اکثر قالی‌ها حاشیه‌های طولی و عرضی داشت که گلیم‌بافی به صورت سراسر و متصل بافته می‌شد. آخرین بافته وی نیز دو قطعه قالی ۴۰ متری بود که هم‌اکنون در کاخ مرمر و سعدآباد نگهداری می‌شود. رنگ این قالی‌ها گرم و نقشه آنها افشان است که با استادکاری عباسقلی صابر تهیه گردیده است (الله داد، سایت اتحادیه فرش دستباف ایران و ژاپن).

از جمله طراحانی که با عبدالمحمد عمواغلی همکاری داشتند، می‌توان به عبدالکریم کرمانی و عبدالحمید صنعت‌نگار اشاره کرد. عبدالحمید صنعت‌نگار درباره عمواغلی می‌گوید: «او مرد ساده‌ای بود و به قالی‌بافی عشقی سرشار داشت اما ثروت زیادی نداشت. به‌طورکلی، بافندگان و رنگرزه‌ها و طراحان و حتی تولیدکنندگان، در نهایت تنگدستی بوده‌اند به‌نحوی که گاه به‌جای مزد به کارگران نان و آذوقه پرداخت می‌کردند.» همچنین عمواغلی طرح تعداد زیادی از کارهای خود را از دو کتاب قطع بزرگ که گویا از انگلستان برایش فرستاده بودند، الگوبرداری کرده است. این کتاب‌ها شامل تصاویری از قالی‌های دوره صفویه بود. عمواغلی با تکیه بر تبحر و تجربه هنری

یادنام...

هنرمند قالیباف،

عبدالمحمد عمواغلی (کهنمویی)

جواد فتحایی*

استاد عبدالمحمد عمواغلی در کنار بزرگان تولید و طراحی قالی ایران، از چهره‌های انگشت‌شماری است که به هنر قالی‌بافی ارزش و اعتلای ویژه‌ای بخشید. عبدالمحمد عمواغلی، فرزند محمدکهنمویی، از اهالی روستای کهنمو، روستایی بین اسکو و کندوان، در آذربایجان شرقی است. محمد کهنمویی ابتدا مشغول به کار نساجی و ابریشم‌بافی بود، وی بین سال‌های ۱۲۵۰ تا ۱۲۷۰ شمسی حرفه نساجی را رها کرد و وارد عرصه قالی‌بافی شد (یوسفی، ۱۳۹۰: ۲۶-۲۸). شهر مشهد به دلیل دارا بودن موقعیت خاص تاریخی، فرهنگی و اقتصادی بستر مناسبی برای فعالیت‌های اقتصادی محسوب می‌شد. در نتیجه مهاجرت تجار و هنرمندان به این شهر اجتناب‌ناپذیر بود. مهاجرت قالی‌بافان تبریزی به مشهد نقش مهمی در احیا و رونق این هنر در خراسان داشته است. خانواده عمواغلی از جمله هنرمندانی بودند که از منطقه آذربایجان به مشهد مهاجرت کردند. البته ابتدا محمد کهنمویی به بیرجند مهاجرت کرد و مدتی قبل از آمدن به مشهد، در بیرجند حضور داشت (مصاحبه با فروردین عمواغلی، ۱۳۸۰).

عبدالمحمد عمواغلی در مشهد متولد شد و قالی‌بافی را تحت تعلیم پدرش فراگرفت (همان‌جا). وی در دوره جوانی، ابتدا به همراه برادرش، علی‌خان در یک کارگاه ساده متعلق به شرکت اردشیر مشغول به بافندگی شد؛

* کارشناس ارشد تاریخ، پژوهشگر گروه تراجیم بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

Fathaei.javad@gmail.com

خود، در این طرح‌ها دخل و تصرفاتی انجام می‌داد و طرح‌هایی ارزشمند تولید می‌کرد (یوسفی، همان‌جا). عبدالمحمد عمواغلی همکاری‌های زیادی با آستان‌قدس رضوی داشت. این همکاری هم در حوزه بافت فرش‌های نفیس برای حرم مطهر بود و هم در حوزه مدیریت کارگاه‌های قالی‌بافی آستان‌قدس. اسناد همکاری‌های وی با آستان‌قدس در مخزن مدیریت اسناد و مطبوعات آستان‌قدس موجود است. عمواغلی فرش‌های نفیس زیادی برای حرم مطهر امام رضا (علیه‌السلام) بافت که تعدادی از آنها هم اکنون در موزه فرش آستان‌قدس نگهداری می‌شوند. بر اساس اسناد موجود در سال ۱۳۰۶ شمسی، قرارداد خرید دوازده تخته قالی بین عبدالمحمد عمواغلی و اداره ملزومات آستان‌قدس منعقد شده است (مخزن مدیریت اسناد و مطبوعات، شماره سند: ۴۴۶۹).

همچنین سفارشات که عبدالمحمد عمواغلی برای دربار نیز انجام می‌داد از طریق آستان‌قدس مدیریت و پیگیری می‌شد. به‌عنوان نمونه در آبان ۱۳۱۴ عبدالمحمد عمواغلی طی تلگرافی به نایب‌التولیه وقت آستان‌قدس، خبر از اتمام دو فرد قالی سفارش دربار می‌دهد و از نایب‌التولیه می‌خواهد عباراتی که باید در حاشیه فرش بافته شود را مشخص کند (۷۶۷۹۷/۲).

عمواغلی همچنین در مدیریت کارگاه قالی‌بافی آستان‌قدس در فریمان همکاری داشت. این کارگاه در سال ۱۳۱۲ شمسی به دستور محمدولی اسدی در فریمان تأسیس شد. در ابتدای امر، مدیریت کارگاه به محمد حبیبی واگذار شد و عمواغلی نقش نظارتی و مشورتی داشت و برای سرکشی و تهیه ملزومات کارگاه به فریمان رفت و آمد می‌کرد اما در دی ماه ۱۳۱۴ محمد حبیبی از مدیریت کارگاه برکنار شد و به دستور اسدی، عبدالمحمد عمواغلی سرپرستی کارگاه را عهده‌دار شد (۱۰۱۸۲۵/۱).

از مهم‌ترین آثار عبدالمحمد عمواغلی، قالی افشان شاه‌عباسی است که هم‌اکنون در گنجینه فرش خود، در این طرح‌ها دخل و تصرفاتی انجام می‌داد و طرح‌هایی ارزشمند تولید می‌کرد (یوسفی، همان‌جا). عبدالمحمد عمواغلی همکاری‌های زیادی با آستان‌قدس رضوی داشت. این همکاری هم در حوزه بافت فرش‌های نفیس برای حرم مطهر بود و هم در حوزه مدیریت کارگاه‌های قالی‌بافی آستان‌قدس. اسناد همکاری‌های وی با آستان‌قدس در مخزن مدیریت اسناد و مطبوعات آستان‌قدس موجود است. عمواغلی فرش‌های نفیس زیادی برای حرم مطهر امام رضا (علیه‌السلام) بافت که تعدادی از آنها هم اکنون در موزه فرش آستان‌قدس نگهداری می‌شوند. بر اساس اسناد موجود در سال ۱۳۰۶ شمسی، قرارداد خرید دوازده تخته قالی بین عبدالمحمد عمواغلی و اداره ملزومات آستان‌قدس منعقد شده است (مخزن مدیریت اسناد و مطبوعات، شماره سند: ۴۴۶۹).

همچنین سفارشات که عبدالمحمد عمواغلی برای دربار نیز انجام می‌داد از طریق آستان‌قدس مدیریت و پیگیری می‌شد. به‌عنوان نمونه در آبان ۱۳۱۴ عبدالمحمد عمواغلی طی تلگرافی به نایب‌التولیه وقت آستان‌قدس، خبر از اتمام دو فرد قالی سفارش دربار می‌دهد و از نایب‌التولیه می‌خواهد عباراتی که باید در حاشیه فرش بافته شود را مشخص کند (۷۶۷۹۷/۲).

آستان‌قدس رضوی نگهداری می‌شود. این فرش با تار و پود ابریشم در ابعاد ۲۱۸×۳۱۵ سانتی‌متر بافته شده است. متن قالی با زمینه لاکه، مجموعه‌ای یکپارچه از برگ‌ها و گل‌های ختایی و شاه‌عباسی و اسلیمی‌های ابری را به‌صورت پیوسته و با ظرافت بی‌نظیری در خود جای داده است. طرح این فرش افشان است و توسط عبدالحمید صنعت‌نگار طراحی شده است (احمدی، ۱۳۹۱).

از دیگر آثار مشهور عمواغلی قالی ۱۴۵ متری طرح شیخ صفی در تالار کاخ ملت در مجموعه کاخ‌موزه سعدآباد است. بافت این قالی با گره فارسی و نوع مواد مصرفی پرز و تار و پود نخ و پنبه است. رنگ قالی، سورمه‌ای با زمینه لاکه است و طراح این کار نیز عبدالحمید صنعت‌نگار است. تاریخ بافت آن حدود سال ۱۳۱۰ تخمین زده شده است (انجمن قالی دستباف ایران و ژاپن).

عبدالمحمد عمواغلی همچنین در سال ۱۳۱۴ برای باشگاه افسران یک تخته قالی با طرحی همانند قالی شیخ صفی اردبیل با اندازه ۴۰۷×۶۲۸ سانتی‌متر بافت. در حدود سال‌های ۱۳۱۳ تا ۱۳۱۵ قالی شکارگاه با مساحت ۸۶ متر بافته شد. همچنین قالی، نقشه گلدانی که کپی‌برداری از قالی معروف گلدانی در موزه هنر و صنعت وین است و هم‌اکنون در مجموعه قالی‌های شرکت سهامی قالی ایران نگهداری می‌شود، از دیگر آثار عمواغلی است (کرمانشاهی، روزنامه شهرآرا).

در سال ۱۳۱۶ عبدالمحمد عمواغلی فوت کرد و سفارش‌هایی از دربار و مجلس شورای ملی برای بافت فرش داشت که نیمه‌تمام باقی ماند (۱۰۲۴۳۲). البته بعد از فوت عمواغلی، عباسعلی صابر سفارشات نیمه‌تمام او را تمام کرد و تا سال ۱۳۲۰ به دربار تحویل شد. عبدالمحمد عمواغلی با بافت عبارت «عمواغلی» در گوشه‌ای از آثارش، در واقع کار خود را امضا می‌کرد. از وی دو دختر و دو پسر باقی ماند که هیچ‌کدام وارد عرصه فرش و قالی‌بافی نشدند (عمواغلی، همان‌جا).

منابع:

۱. احرار، عبدالله. قالی ۱۴۵ متری عمواغلی، تجلی تلفیق دو سبک و ظهور سبکی جدید. پورتال اتحادیه فرش دستباف ایران و ژاپن. www.persiancarpetassociation.com.
۲. احمدی، سیدحسن. قالی افشان شاه‌عباسی عبدالمحمد عمواغلی. دانشورز. شماره ۹۱. ۱۳۹۱.
۳. الله‌داد، رضا. عمواغلی و تاریخ فرش‌بافی در مشهد. پورتال اتحادیه فرش دستباف ایران و ژاپن. مشهد.
۴. آذرپاد، حسن (۱۳۸۳). فضل‌الله رضوی حشمتی. فرش‌نامه ایران. تهران. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۵. آرشیو بخش تاریخ شفاهی مدیریت اسناد و مطبوعات آستان‌قدس رضوی. مصاحبه با فروردین عمواغلی. ۱۳۹۲.
۶. کرمانشاهی، شبنم. فرش مشهد بر عرش هنر. روزنامه شهرآرا. شماره ۱۱۴۱. ۱۳۹۲.
۷. مخزن اسناد مدیریت اسناد و مطبوعات آستان‌قدس رضوی. اسناد شماره: ۴۴۶۹، ۷۶۷۹۷/۲، ۱۰۱۸۲۵/۱، ۱۰۲۴۳۲.
۸. یوسفی، عذرا. فرش افشان عمواغلی در گنجینه فرش موزه آستان‌قدس رضوی. دانشورز. شماره ۷۵ و ۷۶. ۱۳۹۰.